ЗМІСТ

Кругле око погоди та інші вірші

КУПИТИ

Переглянути та купити книгу на **ridmi.ua**

Про книгу

Януш Шубер оминув усі польські поетичні ґенерації, пишучи в стіл, хоча за віком належав до Нової хвилі, проте розпочинав разом з поколінням БруЛіону. Але ні перші, ані другі не стали для нього середовищем, бо дебютував у 1990-ті роки в сорокасемирічнму віці. У Шубера був унікальний дар візуалізації переживань, оповідей історій, поєднання історичної і родинної пам'яті, алхімічного дошукування поетичної субстанції слів. Його вірші пахли хвоєю навколишніх лісів й одночасно були підсвічені інтелектом, почерпнутими з книжок і власних роздумів, у них уживалися дитяча наївність і філософський підтекст. Його поетична мова увібрала класичну добротність і сучасну марнотравність, різьблену бароковість і глибину вислову, іронію щодо писання та віру в призначення літератури, сумніви і виклики, що супроводжують людське життя. Його вірш не втрачав поліфонійного звучання, навіть тоді, коли це було про дощ, що протікає крізь дірявий дах старого сяноцького будинку, а хтось там, на піддашші, чалапає і підставляє слоїки.

Василь Махно

*

Януш Шубер (1947-2020) – польський поет, есеїст, народився в Сяноку. Мала батьківщина поета відіграла важливу роль у його творчості. Прикінці 1960-х років під час навчання у Варшавському університеті поет захворів, і решту свого життя від пересувався лише на інвалідному візку. Попри те, що поет активно творив усе своє життя, його перші книжки побачили світ лише в 1995 році. Його талант високо оцінили провідні польські поети: Збіґнєв Герберт, Чеслав Мілош, Віслава Шимборська, Ришард Криницький, Юлія Хартвіґ. Януш Шубер – один із навідоміших поетів сучасної Польщі, автор понад тридцяти книжок, лавреат багатьох польських премій. Його вірші перекладені багатьма мовами світу. 1 листопада 2020 року, у день Всіх Святих, Януш Шубер помер, не доживши кілька тижнів до виходу цієї книжки польською мовою.

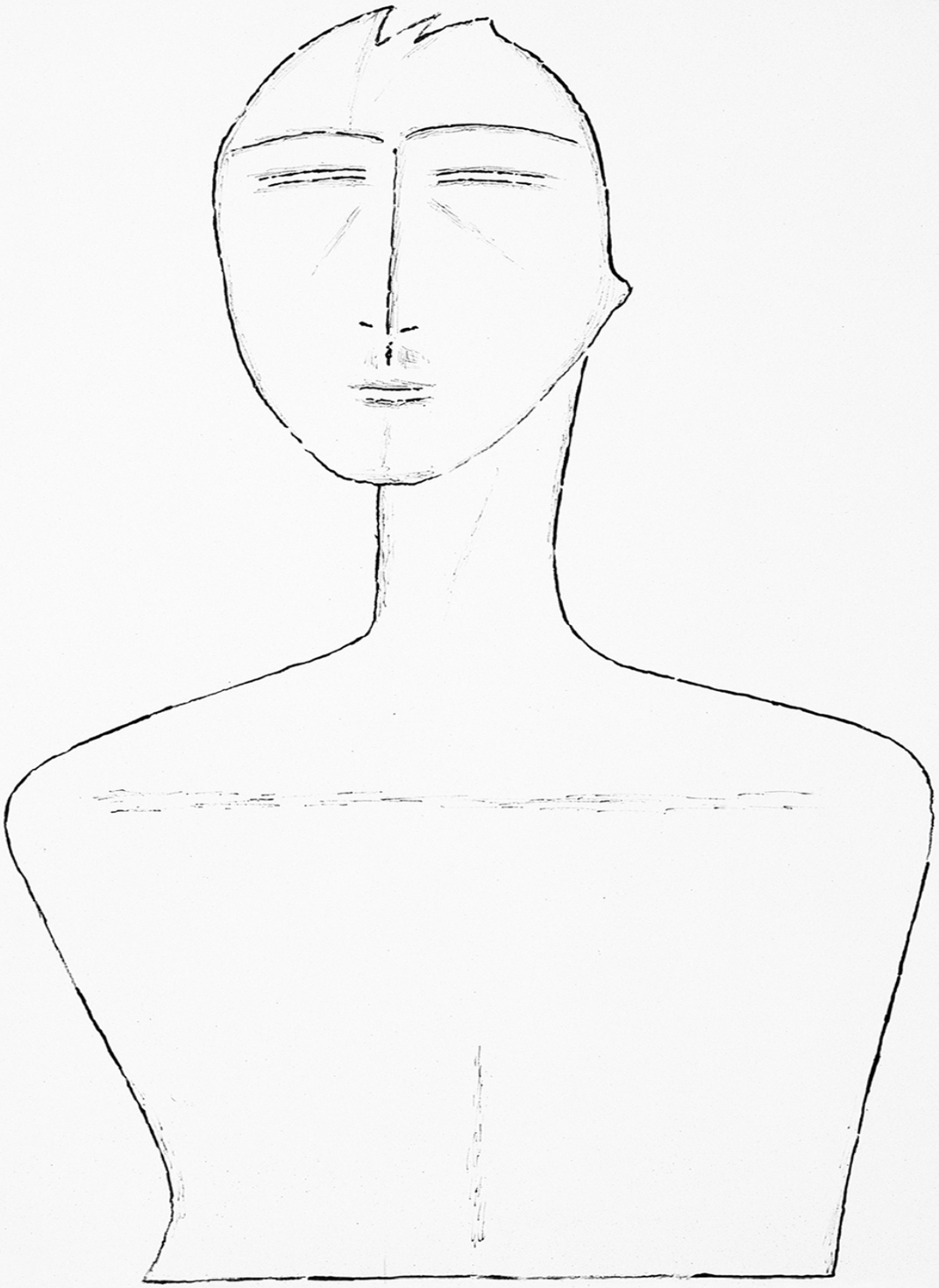

Кругле око погоди та інші вірші

Януш Шубер

Януш Шубер

КРУГЛЕ ОКО ПОГОДИ
ТА ІНШІ ВІРШІ

Художник
Єжи Новосельський

Переклад із польської
Наталії Бельченко

Видавництво «Крок»
Тернопіль, Україна
2021

Janusz Szuber

OKRĄGŁE OKO POGODY
I INNE WIERSZE

INSTYTUT LITERATURY

Анджей Суліковський

Вірші для читачів з України

Якби Януш Шубер (нар. 10 грудня 1947 р. у Сяноку, пом. 1 листопада 2020 р., Лісько) вирішив умістити своє «поетичне п’ятикнижжя» — починаючи від «Парадних шат» (1995 р.), а закінчуючи «Срібноперими садами» (1996 р.) — під однією обкладинкою, то книжка ця б налічувала 280 сторінок. Вчинити саме так радив сяноцькому поетові не будь-хто, а сам Збіґнєв Герберт. Великий обсяг дебютного поетичного видання — річ небувала, а до того ж фінансово накладна. Тому Шубер не послухав поради старшого колеги по перу, наважившись на видання менших книжок, на добровільне «подрібнення», на різні формати й обкладинки. Сьогодні бібліографія його книжок нараховує 26 позицій, які є важливим досягненням не лише місцевої, але й усієї сучасної поезії.

Майже до кінця XX століття Януш Шубер був нікому не відомим письменником. Після закінчення школи в рідному місті Сянок, він вступив 1967 року на полоністику до Варшави, віддаляючись від Підкарпаття. Завдяки родинним зв‘язкам, він міг мешкати у столиці, користуватися домашньою бібліотекою дядька і тітки, а також відвідувати багаті столичні книгозбірні. На польській філології Варшавського університету його помітили завдяки непересічним знанням з історії літератури та польської культури. На заняттях вражав ерудицією, даром промовця, особливим хистом до гуманітарних наук. Вирізнявся також чудовою фізичною формою, у вільний час обходив пішки розлогі квартали Варшави, вивчаючи місто, яке тоді відроджувалося з руїн після придушення Варшавського повстання.

Проте вже після двох років навчання у житті поета-початківця, який писав вірші лише для себе, сталося непередбачуване. 1969 року з’явилися симптоми хвороби: ревматоїдного артриту, а це невиліковна недуга. Хоч діагноз був поставлений швидко, результати лікування та фахового нагляду у варшавських лікарнях були поганими. З цього часу Януш Шубер повинен був пересуватися лише на інвалідному візку. З цієї причини він покинув навчання та залишив Варшаву,

повернувшись до Сянока в рідний дім під опіку передовсім матері, а пізніше інших людей доброї волі — родичів, друзів, знайомих.

Як пацієнт, він вирізнявся внутрішньою дисципліною та непересічною працьовитістю. Надалі багато читав, вивчаючи сучасну прозу та поезію, філософію (Романа Інґардена, Симону Вейль, Еріха Фромма), теорію та історію культури (Ернста Кассірера, Джеймса Джорджа Фрейзера). Під час читання поет робив змістовні нотатки, яких збереглося безліч. І, що важливо для нас як шанувальників поезії, цілісні та досконало сконструйовані ліричні тексти з власним виразним ритмом, наповнені мотивами зі шкільних років, як у вірші «Альтанка» чи «Кінець епохи». Протягом чверті століття (1970–1995 рр.) ці нотатки поступово множилися, а вірші звучали принагідно під час домашніх зустрічей із Шубером. Одразу варто зауважити, що кожен лірик формується завдяки особливій вимогливості. Він проходить багаторазове становлення голосу, як знаємо з творчої практики Осипа Мандельштама. За кілька років Шубер записав у ролі читця кілька чудових «акторських» автоінтерпретацій віршів. Це один із його талантів, який не знайшов, на жаль, розвитку та застосування на користь любителям аудіокнижок.

Від початків своєї ліричної творчості Шубер почувався письменником, який належить до кількох культур. Його рід по батьковій лінії походив зі Швабії, з XVI століття вони мешкали в Гачуві[1], за чотириста років повністю сполонізувалися, оскільки належали до римо-католицької церкви. Шляхом одруження предки поета увійшли до шляхти, а завдяки близькому етнічному сусідству в родині з’явилися особи, належні до східного обряду, греко-католицького. Поряд із літературною польською мовою в Сяноку щодня чутно було русинську мову, діалект тутешніх лемків, які господарювали в більшості бескидських сіл. З плином років Шубер відкривав для себе історію сяноцького єврейства, включно і з цією, повністю знищеною гітлерівцями, традицією до своєї приватної мистецької міфології.

Окремі твори Януша Шубера поступово потрапляли до варшавських письменників і критиків. І саме звідти, з близької серцю поета Варшави, приходили від його друзів — Збіґнєва Герберта, Антонія Лібери, проф. Анджея Ляма — заохочення до видання першої

поетичної добірки. Коли 1994 року поет почав вибирати вірші для запланованої дебютної книжки, виявилося, що з наявних рукописів він може укласти аж п’ять окремих поетичних книжок біографічно-міфологічного характеру. Вималювалися обриси «поетичного п’ятикнижжя», підготовку та видання якого (1995–96 рр.) профінансувала двоюрідна сестра письменника, Ґражина Ярош. Невдовзі виявилося — за кілька місяців! — що дебют Януша Шубера відбувся не лише на рівні Сяноцького повіту чи Ряшівського воєводства, а й став важливим естетичним явищем у всій сучасній польській поезії. Що це подія такого ж значення, як написана до Другої світової війни проза Бруно Шульца з сусіднього Дрогобича.

Про це свідчать листи найбільш компетентних і досвідчених читачів. Видані твори хвалив не лише Збіґнєв Герберт, добре відомий у світі як митець і есеїст, прискіпливий знавець європейської й американської поезії. Також і Чеслав Мілош, лауреат Нобелівської премії, як пише в листах, що збереглися в архіві поета, з цікавістю та подивом читав перші книжки Шубера, які виходили ще в маловідомих видавництвах.

За кілька років слава сяноцького поета досягла всіх найважливіших мистецьких середовищ у Польщі, а через східний кордон — дісталася до Львова, Києва чи Дрогобича. Важливим епізодом стало знайомство Шубера з молодим українським письменником Василем Махном (нар. 1964 р.), поетом, есеїстом, драматургом, талановитим перекладачем. Саме своєму молодому колезі Шубер завдячує за вихід двомовної, гарно проілюстрованої поетичної книжки «Złowiony w sieć — Упійманий у сіть», що її уклав і переклав із польської Василь Махно (Вид-во «Критика», Київ 2007, 120 с.). Це видання містить цікаву післямову, що стосується Сянока як найважливішого міста для лемківської поезії. Махно високо оцінює лірику Антонича, вважаючи його засновником сучасної української поезії. Подаємо хоча б одне речення з есе: «разом із постаттю Антонича географічна периферія Лемківщини набирає значення, стаючи метафізичною країною завбачень».

Януша Шубера запрошували на зустрічі до Варшави, Кракова та багатьох інших міст, яких він так і не зміг відвідати з огляду на обмежену рухливість та тривалу хворобу. За останні десятиліття вірші

Шубера переклали кількадесятьма мовами. Він отримав багато нагород у Польщі та за її межами.

Поетичний світ Януша Шубера збудований на фундаменті, що чітко ідентифікується мандрівником, який приїжджає до Сянока в тракті подорожі Бескидами, чи далі до Львова, Дрогобича чи навіть Східними Карпатами. Після повернення з Варшави, надалі рефлексуючи над своєю долею та історією роду, автор «Сяноцьких апокрифів і епітафій» (1996 р.) відкривав цінності, які щодень приносить містичне Місце, яке він на кілька років покинув, але до якого не з власної волі повернувся. Ображений долею, проте не переможений. У віршах «Мама і тато», «Предки», «Про хлопця, який розмішує повидло» він багато говорив про найближчий, домашній простір. Він — уважний споглядач, ощадний зі словами, який охоче вдається до жартівливих ефектів. Дивився на своїх героїв із ніжністю, зберігав вірність історичній правді та, однак, не зрікся делікатної іронії.

Дуже швидко до виднозору Шубера потрапили ширші історичні кола сяноцького суспільства. Адже це місто прадавнє, як Краків, хоча значно менше, лежить у підніжжі карпатського краю, де зустрічалися праслов’янські племена, що існували ще до постання у Польщі П’ястів[2]. У вірші «Розповіді» перераховані особи з руських князівських родів, передовсім Рюриковичів із Галича. На культурній мапі поета край східних слов’ян відіграв важливу роль. Позбавлені батьківщини лемки вижили після катаклізмів Другої світової війни та депортацій. Хоч нечисельні, вони все ж є нагадуванням про кириличну культуру, про дерев’яні церкви, які в європейському контексті вважаються шедеврами релігійної архітектури. Лемки старші за Україну, закорінені в культурі дерева, збиральництва, розведенні худоби та рільництві, як «Проць» чи герої багатьох віршів, що відносять нас до східної пісенної традиції.

Мабуть, ніхто в польській поезії XX століття, хіба крім Єжи Гарасимовича, не сягнув так охоче, як Шубер, до мотивів русинської поезії. З цього погляду він здається нам останнім представником польськомовної «української школи», яка в епоху романтизму досягла мистецьких вершин передовсім у творчості Юліуша Словацького. Не випадково фрази саме цього поета стали епіграфами до декотрих

віршів Шубера, наприклад, до згаданої вже «Розповіді». Але трапляється і таке, що за назву до вірша поет обирав такі відомі метафори, як «вогняне перо», що винайдена й використана Словацьким у драмі «Беньовський».

З плином років і нагромадженням життєвого досвіду письменник щоразу охочіше розширював свої ліричні горизонти. Завдяки древнім хронікам, користуючись також багатьма писемними джерелами, він відтворював епізоди з давніх часів Сянока та околиць. Вдавався поміж тим до творчості Александра графа Фредро (1793–1876), який у польській літературі відіграє подібну роль, як Гоголь у російській. Шубер черпав мотиви з відомого щоденника Фредро з наполеонівських часів «Три по три», написаного 1844–46 року, а виданого без втручання цензури аж 1968 року. Запозичене звідти речення Фредро «Там, де ведмеді пиво варять» повинне було стати основною назвою дебютного «п’ятикнижжя».

Особливістю літературної провінції, до якої належить Сянок, є те, що час тут минає значно повільніше, ніж у великих метрополіях на кшталт Кракова, Варшави чи Познані. Вивчаючи свій домашній архів, автор наче став свідком минулих поколінь та епох в Галичині. Роздумуючи над старими фотографіями, взявся також і до сучасних. Він легко пересувався в часі та просторі багатьох народів. З плином літ щоразу глибше представляв традицію сяноцьких євреїв, яких числом майже три тисячі вбили гітлерівці під час Другої світової війни.

Врешті, варто пам’ятати, що у віршах Шубера показаний також образ вимріяного поетом читача. Це мав би бути неспішний реципієнт, який розуміє текст і заплутані людські діяння. Це мудра людина, доброзичлива, яка добре розуміє мистецтво сусідства зі спорідненими націями. Словом, це повинен бути товариш із вишуканим почуттям гумору.

У вірші «Богдан Ігор Антонич» (з книжки Шубера «Сказати. Будь-що», «Wydawnicwo Literackie», Краків, 2011) зображена постать українського митця, народженого 1909 року, який спочатку писав польською. Непересічний письменник Антонич, який так передчасно помер (6 липня 1937 у Львові), поет двох культур, художник і музикант, ходив до тієї ж Міської Ґімназії імені Королеви Софії в Сяноку, що й Шубер сорок років по тому. Антонич склав випускні

іспити 1928 року. Саме цей лемківський автор став почасти духовним батьком Януша Шубера, який народився після війни в комуністичній Польщі за рік після примусового виселення лемків з їхньої материзни в Бещадах та Низькому Бескиді. Вижити в суворій карпатській культурі можна лише завдяки співпраці, згоді, відповідальності та вмінню пробачати — найбільшим людським цінностям. На закінчення згадаймо цитований вірш Януша Шубера:

Богдан Ігор Антонич

Якби сподобаний богами
він не помер молодим й оминули б його хоча б трохи
обмеження та загострення, якими тодішній *Zeitgeist*
безоглядно держав його покоління;

і все життя позостале
він би залишився таким, яким його згадують друзі
і знайомі, і його талант надалі би працював,
у стократ множачи розпочату справу;

і, як інші, з’явився би на пишному
святкуванні зустрічі випускників нашої школи,
колишньої Міської Ґімназії імені Королеви Софії,
і сів посеред зріділої когорти випускників 1928 року,
а до класу ввійшов би професор Леон Ґец,
вчитель малювання та української мови, який пережив
його на тридцять років із хвостиком, а також мій дідо,
професор Левицький, вчитель греки та латини,
тоді, завдяки протекції діда Стефана,
мені вдалося би познайомитися з великим поетом,
взяти автограф на «Книжці Лева»,
і до сьогодні я стояв би поряд із ним на старій світлині.

Щецин Ґлембоке, червень-липень 2020 року

Переклав Юрій Завадський

[1] Гачув — село в Польщі, у ґміні Гачув Березівського повіту Підкарпатського воєводства. Перша згадка про село походить з 1352 року.

[2] П’ясти — перша королівська династія в історії Польщі.

Розповіді

> Бачиш Сянок, мою столицю; ще донедавна тут панували галицькі князі, їхні дружини мили руки в перлинах, а купалися в чанах, наповнених срібними монетами...
>
> *Юліуш Словацький, «Завіша Чорний»*

По Карпатах, кириличним битим шляхом,
Князь-Романова вдова, княгиня Анна,
Дітлахи з нею Данило та Василько.
Сил їм дай, метеорит енколпіону:
Миш’як, олово, залізо, мідь і кальцій.

А за ними слідом Рюрик Ростиславич,
Ним опікується Михаїл Архангел,
І на аверсі святий Василь сприяє.
Кому Галич? Кому Новгород і Київ?

А пишу я ріку Сян і буки в лісі,
І дубово-земляні вали, і гори,
Ще пишу майдан, опідум хмар небесних,
Щоб укрити їх, дари від них прийняти:
Срібні колти, перстень, левів геральдичних.

Переплутались мої доньки і сестри.
Хто з них смс-ки шле мені сьогодні?
Переплутались іще брати з синами.
Град повинищив троянди й виногрона.
Тільки лазерний ланцюг у порожнечі,

Щось закінчиться, тоді нове почнеться:
І моє «було» повернеться в «існує»
З ними і зі мною, їхнім літописцем.

Мама і тато

Мама і тато. Бабуся й дідусь,
І ще раз дідусь і бабуся.
Прародичі чотири рази.
Якісь фотографії, метрики, могили,
Родинні апокрифи. А тоді довго,
Довго, довго нічого, і нарешті:
Зарослий, ледь стоїть вертикально,
В мозолястих пальцях
Уламок кременю.
Або в рогатому шоломі зі стягом
Шаленого переможного полум’я.

для бога миру
стікає кров
з пробитого язика
в черепі оленя
духи-охоронці пращурів

На щастя ще існують гобелени.
Там в чудово витканому Едемі
Він і Вона, гладкошкірі, причесані.
Під рясним деревом простягають
Доглянуті руки за рум’яним плодом.

З часу до позачасся

Дім діда та баби Шуберів
із самого їхнього приїзду в 1935
зі Львова до Сянока
завжди на тій самій вулиці

Ельжбети Ґрановської 2,
Ґрановськаштрассе 2 (цвай),
Марцеля Новотки 2,
2 Полку Підгальських стрільців 2.

Коли збігли сімдесят два роки,
я продав цей дім,
з усім, що було, а саме: з
(1) геодезичним описом ділянки

та (2) техпаспортом будинку
разом із кресленнями архітектора
(3) записом у кадастровому реєстрі
(4) будинковою книгою, в якій

хто з ким і як довго.
Хто кого зачав тут.
Кого звідси забрав
катафалк пана Яйка.

Ця пречудова карета,
кучер в лівреї,
пара коней, що сипле
вівсяними яблуками,

будили в нас,
дітях,
безмежний
захват.

Стільки разів здавалося,
Що це-тепер
є саме Це
і це вже раз і назавжди.

Але приходив
новий інший біль
і Це припиняло
бути Цим.

Спроба дуба

Не можу, хоч би приблизно,
визначити його вік: високий, дещо асиметричний
дуб, майже перед Лукавицею, на самому повороті
дороги до Монастирця і Безмігової.
Проїжджаючи його, кожного разу тричі
сигналю або вітаю його помахом
руки. Навіщо? Адже зустрічав
більш солідні та гідні.
Чутливий до дерев, не обов’язково дубів,
я відправляв їхній таємний культ,
випробовуючи свій далекий
від ортодоксальності римський католицизм.
Чим виправдовується вибір цього, а не іншого дуба?
Цього, а не іншого об’єкту кохання?
Потребою в обожнюванні, самовідданому з*а*хваті?
захв*а*ті? Онтологічним імперативом вибору? —
адже, як підказує досвід,

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ